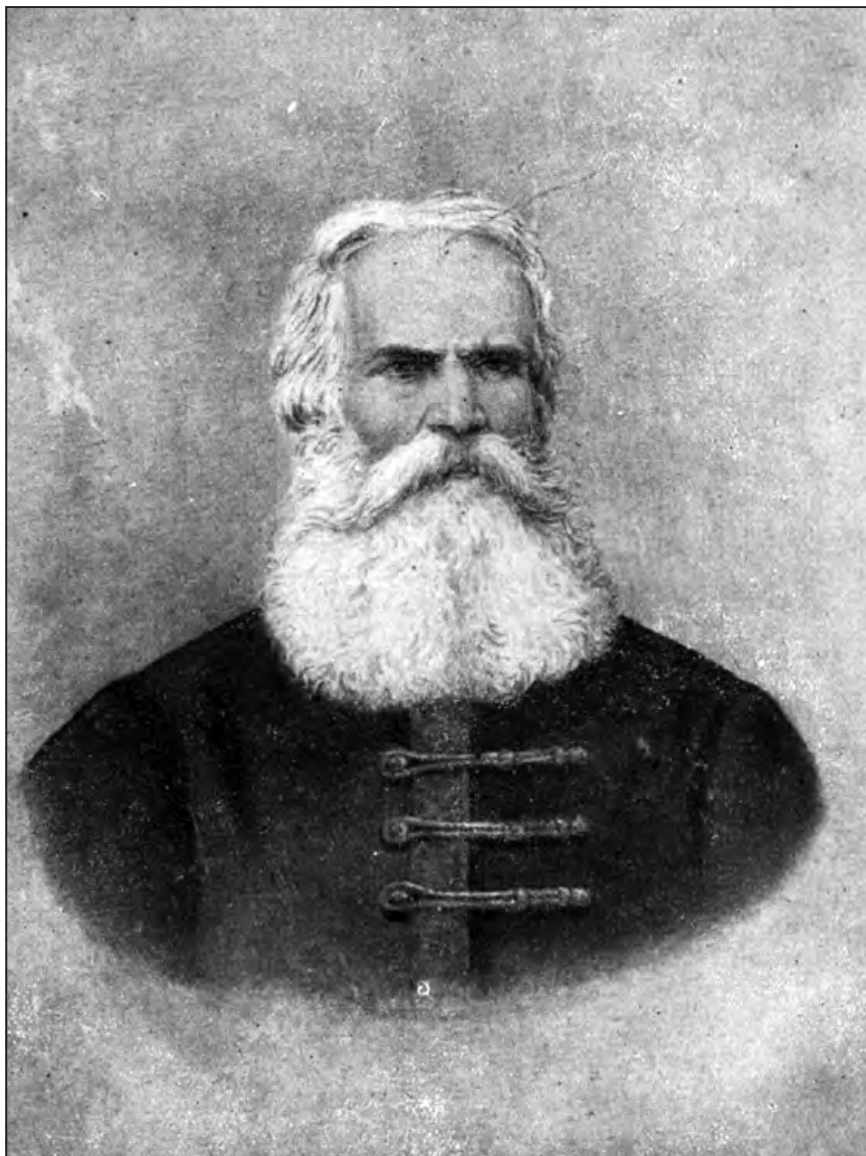

Táncsics, a sajtó mártírja

Buza Péter

Az ácseszéri születésű, örökké vándorló, világot, országot járó, megnyugvást soha sehol sem találó, műveltsége hiányait lelkes nagyotmondással leplező, meggondolatlan grafomániában szenvedő – de a sajtószabadság apostoli szerepében azon a történelmi március 15-én örökre megdicsőült Táncsics Mihályról lesz szó. Ünnepi az alkalom, noha nem tagadható, a szavak harmóniája itt és most inkább disszonáns, mint lélekemelő. Mert nem volt próféta, s persze apostol se. Esendő ember. Aki amíg él, remél.

Sok évtizede már annak, hogy a főváros levéltárában – akkor még a központi városházán lévő kutatótermükben keresgélve a fondok között – felfedeztem *Táncsics Mihály*nak néhány olyan tanulmányát? esszéjét? röpiratát? kinyilatkoztatását?, amelyeknek egy részét soha nem publikálta senki. Ő maga sem, aki minden fillért, amihez hozzájutott a nyomdára fordítot-

ta, hogy aztán könyveit a vásárokon, az utcán batyujából maga árusítsa.

Egyike ezeknek a nyomdafestéket soha nem látott irományoknak az a 65 oldalas kézírata, amely – megtevesztő módon – az *Árvaházak* címet viseli. Tartalmának lényege: homogén nyelvi közösséget kell kialakítania a nemzetnek, s ehhez a legjobb eszköz, hogy a legkülönbözőbb „fajtoredé-

kek” gyermekeit egy ilyen intézményben tanítsuk meg magyarnak lenni. Hiszen árvák, a legkiszolgáltatottabb alanyai a kísérletnek. Vagyis hatalmas árvaházakat kell alapítani. Egyet Budapesten, egyet Fiumében. (Újmunkácson – mert Táncsics jobb nevet adna a kikötővárosnak, kerül, amibe kerül.)

De a címben megjelölt tárgy csak ürügy. Arra ad lehetőséget a szerzőnek, hogy tizennégy pontban foglalja össze azokat a javaslatait, amelyeknek nyomán Magyarország idővel Kossuthország lesz, egyfajta nép, egy nyelvet beszélő, egységes, erős.

Hát persze, hogy Kossuthország! Kossuthnak szól minden javaslata. Aki hamarosan újra kormányzója lesz a honnak. És el kell neki magyarázni például – ki más tehetné ezt, mint éppen ő, a folyamodvány szövegezője –, milyennek kell lennie a jövő sajtójának, olvasmányainak, könyvei tartalmának. Hiszen az csak nyilvánvaló, hogy ehhez a témához ebben az országban a leginkább Táncsics Mihály ért. A sajtószabadság mártírja.

Hogy éppen azé a sajtószabadságé, amit javaslataival végleg száműzne az újságírás gyakorlatából!?

Élni kell!

Napoleon visszatáncol

A röpirat – maradjunk ennél a műfaji meghatározásnál talán – a BFL leírása szerint 1860-ban született. Valószínűleg legalább egy évvel korábban. 1859. április 29-én Ausztria, ultimátumát tette váltva, benyomul Olaszországba, Piemont tartományba, megkezdődik az olasz-francia-osztrák háború. *III. Napoleon* nem bánná, ha az osztrákok hátsó udvarában újra forradalmat lobbantanának lánggra a magyarok, megosztva ezzel az ellenség erőit. Alig egy héttel az után, hogy *Ferenc József* 150 ezer katonája átlépi a piemonti határ vonalát, azaz május hatodikán, a francia uralkodó szövetséget köt *Kossuth*tal, aki gróf *Teleki László*t és *Klapka György*t maga mellé véve megalakítja a Magyar Nem-

zeti Igazgatóságot, hogy megszervezzék a magyar felkelést. Június negyedikén az osztrákok súlyos vereséget szenvednek, elvesztik Lombardiát, kiűrik Milánót és június ötödikén feláll a Magyar Légión. Ám III. Napoleon meggondolja magát. És kiegyezik az osztrákokkal. Július 11-én fegyverszünet, novemberben békekötés. S a hazáért nem száll már harcba a légión.

1857. május 8-a annak az általános amnesztíának a dátuma, amikor a negyvennyolcas politikai elítéltek kiszabadulnak börtöneikből és Táncsics a Tömő utcában felköltözik a lakásába a konyhaasztal alatti gödörből, ahol évek óta rejtőzködött. (Ezt a történetet a BUDAPEST 1980. évi februári számában írtam meg.) Az Árvaházak című opuszát nyilvánvalóan akkor vetette papírra, amikor híre jött Napoleon és Kossuth szövetségének, és hősiük szükségesnek vélte, hogy a reménybeli újra-kormányzónál eladja gondolatait, amelyektől a maga számára is megélhetést remélt. Vagyis 1859 májusában-júniusában.

1860. március 15-én újra letartóztatják a nagy emléktüntetésben való részvétele

miatt, ahol emberhalál is esik. Térdlövését nem éli túl *Forinyák Géza* egyetemi hallgató (bátyja egyébként – már csak ilyen ez a magyar történelem – hivatásos katonatiszt, ott jár a fegyverhasználók között, idővel császári és királyi altábornagy, végül a honvédfőparancsnok vezénylő helyettese). Szeptember elsején tizenöt évre ítélik jó Táncsics Mihályt, aki aztán a kiegyezés évében, attól természetesen nem függetlenül, 1867-ben – csaknem vakon – szabadul.

Árvaházak

Az Árvaházak negyedik szakasza foglalkozik kifejezetten Budapest és Újmunács magyarításával, s ezen belül a lap- és könyvkiadás magyarításának programjával. Nem hagyva ki azokat a mondatokat sem az okfejtésből, amelyeknek erős áthallása napjaink történéseire kifejezetten háttorzongató, s a felvilágosodás kora óta másként gondolkozók reményeinek talmi mivoltáról árulkodóak.

„Negyedik. A főváros és tengerpart magyarosítása.

Budapest és tengerpart magyar legyen; ez ohajtás él minden igaz magyarnak lelkében. Az árvaházak megtermik gyümölcsüket az országnak azon részeiben, hol fölépíttetnek, megtermi Budapesten is, kivált ha ebben kormányzó úr nem fősvénykedik, hanem a 900 ezren fölül, menyibe az épületek körülbelül kerülnek, még pár százezret fordít arra, hogy ez intézetek iskolái (...) mindennel birjanak, a mik megkivántatnak.

... a fővárosba és tengerpartra minden áron anyi magyar elemet kell varázsolni, hogy az idegen elemet csak hamar felülmulhassa; ezt pedig álladalmi munkák kezdésével végbe vihetni (...) A megkezdendett nagy munkákat bámulva nem jut eszökbé a fajtoredékeknek külön nemzetiségeikről álmodni, mert látván a történéndöket dicsőségüknek tartandják ily állodalom polgáruil létezni. Midőn e munkák javában már folynak, egy év mulva a fővárosban és tengerparton népösszeírás kell intézni, e helyek lakosául tekintvén még az utolsó napszámot is, ki munka végett bejött. Az összeírásban nem kell a fajokat specificálni, hanem a tabellákban általánosan csak e két rovat használtassék: „Magyar” és „Nem ma-

Táncsics egykori háza a Tömő utcában

gyar". E fogást nem érve, kevesen lesznek a hazában született ilyen nyelvűek közt, kik magukat „nem magyarok”-ul írják (...) főképp ha e lakosok közt elterjesztetik, hogy a tabellák azonnal kinyomatva a nyilvánosságnak adtnak át. (...) Ettől fogva sohasem lesz szükség valamely fajtörődék nyelvére egyéb tekintettel lenni (...) [A] rendőrség akadályozza meg az osztrák széleken az idegenek becsődülését általában, de különösen a fővárosra nézve még azt is eszközölje, hogy ide még a hazabeli más fajtörödékek se özönöljenek (...) az idegen nyelvűeknek máshol adva munkát. (...) A mikor e nagy munkák megkezdetnek, tudnivaló hogy kivált a felső vidéki tótság, Budapest közel környékéből a németiség özönlene a fővárosba (...) a tengerpartra a horvátság az pedig botrány volna, s könnyen ingerültséget szülhetne, minek aztán kellemetlen következményei lehetnének, ha a hivatal egyenesen ezt mondaná nekik: „ti tótok, ti németek, ti meg horvátok vagytok, tehát ide nem szabad jőnötök, itt nem kaptok munkát”, hanem a más fajtörödékbeliakat (...) más munkára kell alkalmazni (...) vaspálya készüljön, Tiszaszabályozás, a szolnoki pálya továbbvitelése sat. (...) Keményítse ön meg szívét, legyen minden magános panasza süket, ne lásson, ne halljon, ne érezzen mást csak az ország hasznát, nemzetiségünket. (...) vágjon ön ketté minden egymással összebonyolult magán érdeket.”

Minden birkát egy akolba

„Most dologra” – zárja e fejezet idézetünkben ötödére kurtított bevezetőjét Táncsics, s a következőben sorra veszi a Kossuthnak megvalósítani tanácsolt javaslatokat. Az első pont egy Budapestet Fiumével (mint mondjuk, tervezete más helyein Táncsics Újmunkácsnak nevezi a pazarul újraépítendő várost és kikötőt) összekötő vasúti pálya megépítését célozza. „Legyen a világgal közlekedésünk, csak ez oldalról lehet hazánk tökéletesen független. (...) Nincs józan ok attul tartani, hogy e pálya nem adja ki a hasznot.” Belemegy a technikai részletekbe is, kijelöli az állomásokat, a pályaépítést pedig drasztikus megoldásokkal segítené: „A Varasdon túli hegyekben pedig nem kell tunel, hanem az útba eső hegyeket szét kell hányni (...) van löpor erre.” (A szerző másutt s máskor sem szimpatizál a hegyekkel, az 1870-es évek elején jelent, Fővárosunk című röpiratában a Várhegyet is egyenlővé tenné a földdel, a demokrácia jegyében.)

Egy újabb ötlet: vadonatúj várost és kikötőt kell építtetni Fiume térségében. Ötven évi adómentességet ígérve azoknak a külföldi befektetőknek, akik kedősen gazdagok, hogy palotáit felépítsék. („Fajtö-

redék” mivoltukról ebben a passzusban szó sem esik.)

A „sérvitézék laktanyáját, vagyis az invalidus palotát adja ön át a hazai művészetnek” – kezdeményezi a harmadik bekezdés. Ez is figyelemre méltó! Egyrészt, mert azt kéri, hogy a mai városháza tömbjének a Károly körútra néző felét is építsék meg végre. (Ez az ésszerű gondolat azóta is túljutott számos füstbe ment terv fázisán – de csak azon). Táncsics úgy gondolja továbbá, ezt az új épületrészt a könyvkultúrának volna célszerű berendezni. Talán magára (is?) gondolva így részletez: „Legyen benne lakása egy könyvórusnak, s hozzá könyvkereskedési bolt, hogy az irodalmi emberek (...) árultathassák munkáikat. Tekintettel kellően arra lenni, hogy a már több érdemeket szerzett irodalmi férfiaknak a szebb lakások jeleltessenek ki.”

Szegény, szegény „több érdemeket szerzett” Táncsics!

A javaslat újabb pontja a sajtóval kapcsolatos programot vázolja. Pontos diagnózissal tárva fel a média helyzetét, s megígérve a szebb jövőt, amit magának is remél. Az eddigieknél is súlyosabb (s önleplező) áthallásokat nyugtázva – s némi rezignációval – idézem ide ezt a néhány naiv, de rettenetes bekezdést:

„Eszközölje ön, hogy a journalisták egyesüljenek és közös erővel az egész ország számára csak egy politikai hírlapot adjanak ki. A külön vélemények, elvek egy lap hasábjain egymás mellett éppen úgy összeférnek, mint azok képviselői egy gyűlésteremben, vagy községben meglehetnek. Oly kedves meglepetés után, milyen az előbbi pont (t.i. amelyben az Invalidus ház kiegészítésében új lakásokra számíthatnak a Gutenberg galaxis emberei – B. P.) nem lesz nehéz őket erre birni, legalább öt évre, míg ily egyesült erővel s kormányi gyámolítással a magyar olvasó világ legalább tizszer nagyobb számra nevededik, mikor aztán (...) (ha nekik így tovább nem tetszenék) több politikai lapot adván, az olvasók nagy száma könnyen elbírja. Hogy pedig erre még hajlandóbbakká lehessenek, utalványozzon ön évenként e lap kiadhatására 100.000 pfrtot. A főbb kolompokok az anyagi tiszta hasznot magok közt megosztván, nem lesz akadály az egyesülésre. Ha pedig a szerkesztői dicsőségűl is akarnak táplálkozni (...) ki tehetik neveiket e lap homlokára, mint szerkesztők, vagy változtathatják sorban havonként. Mennyivel több haszna lesz ebből mind az országnak, mind az egyes olvasóknak, mind pedig maguknak a (...) szerkesztőknek és dolgozó társaiknak, mint ha külön szakadozva őt, hat lapot adnának ki, nem szükséges bizonyítani.

esőket megosztani, ok ne legyen.
 Végre birja ön rá a szerkesztőségnek, hogy az övére
 szerkesztési helyen egyszerre beüjegykezzen megállapítva
 hosszaljának. Gondolomuk meg akkor lépjen, mivel
 lehet és lesz is, csak gyermekkorban van, tehát nem
 késő, sőt éppen idején van az újítás megteremtés,
 ez sok időt s munkát megkímél. A magyar Magyar
 Hírlapnál egy számban, a hessős betű miatti 2757
 betűvel kell többet szedni. Csúcs betű, kisbetűvel
 írni egy körösleges 8-alvós könyvben egy levélben
 azaz két oldalra több be, ennek szedésére 2 óra
 hívásunk. Ez sok hírlapnál, egész évben, sőt évben
 az nagyra rug. Tehát ha egyéb okok mellőzők is csupán
 idő és felhívás és végül a kormányzatunk egyetemes
 betűvel, ok ezt ne akarja, előbb megteremtés, mivel a
 magával küldő magyar akademiát. A betűjelek le-
 netnek például ezek: C, E G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z;
 küh: C E G L N S T Z.

Továbbá birja ön rá őket, hogy hasonlóan egy más vegyes tartalmu újság kiadását szinte [szintén – B. P.] közös erővel eszközöljék, ez mulatva oktató legyen kiváltképek csak a főváros és Ujmunkács helyiségekre alkalmazván. Legyen e lap olyan, hogy Budapest és Ujmunkács palotáiban és viskóiban egyenlő érdekekkel olvassák. (...)

Mint hogy e két lap kormánygyámolítással s az erők egyesült erejénél fogva sokkal jobb és mégis olcsóbb lehet, és kell is lennie (mert a vegyes tartalmu számára szinte külön 100.000 pfrtot adatni kívánok évenként) kiszámíthatlan nagy hasznára lesz nemzetiségünknek: szükségesnek látom még némelyeket erre nézve elmondani, nem azért mintha ön, kivált ön, nem tudná miként kellene e lapokkal intézkedni, hogy az általok ohajtott eredményhez biztosan juthassunk, hanem mert ön száz meg száz mással is elfoglalva lesz.

A politikai lap semmi olyast, se hirdetés, se más mi egyenesen csak a két várost illeti s érdeklő (...) magában ne foglaljon (...) ellenben a vegyes tartalmu semmi országos kérdést ne tartalmazzon (...) Így el lesz érve az, hogy ne minden lap hasábjai ugyan azon hirdetésekkel töltsék be, hanem más hasznos dolgokra maradjon hely,

el lesz érve az, hogy a két lapot külön tartalmuk és érdekességük végett legtöbb olvasó járhatja – együtt.

A kormánygyámolítás ne egészen a lapok szerkesztőségei legyen, hanem csak fele, másik fele az önálló, nevezetesebb, jobb cikkek íróinak jutalmazására fordítsák (...) Így el lesz érve az, hogy maguk a szerkesztőségek több részesei szinte minden tehetségükből munkálkodjanak, s henyéségre ne fadjanak, el lesz érve az, hogy mindenki a biztos jutalom fejében munkára ösztönöztetik.

Mindegyik lap részére úgy a kormány-nál mint a két városi hatóságnál egy erre felhatalmazott egyén alkalmaztassék, hogy ezek által közvetve jusson a szerkesztőségekhez minden, mi nyilvánosságra való, hogy teljes hitelessége legyen.

A vegyes tartalmu lap külön díj mellett (kiknek erre szüksége van) divatképeket is adjon, hogy csupán ily divatképek miatt külön újság kiadására, mi az érdeket megosztaná, ok ne legyen."

Most egy újabb kövér bekezdés következik, amelyben a szerző azt kezdeményezi, hogy a kettős betűket iktassuk ki törvényileg a nyomtatványokból, mert egy ilyen újítás, számítása szerint, rengeteg munkát és költséget kímélhetne meg,

miközben semmi kára sincs. Illusztrációként csatolom ehhez a közleményhez az ezt a javaslatot tartalmazó oldalt, érdemes átböngészni, s nekem se kell keresni a klaviatúrán a cs, a gy stb. Táncsics rajzolta s nyilvánvalóan fellelhetetlen betűjeleit, hogy idemácsolhassam azokat.

Így érkezőnk el a negyedik pont utolsó bekezdéséhez: Legvégre győzzék ön meg a journalistákat arról, hogy ne is képzelhesék mintha ekképp a kormány zsoldjában volnának és meggyőződésüket áruba keltené bocsátniok, hanem hogy ez által csupán nemzetiségünket akarja emelni. (...) legeslegutoljára pedig birja ön rá őket, hogy ezentul soha sem dicsérőleg, sem ellenkezőleg más fajtöredékeket ne említsenek, hanem tekintsék az álladalmat úgy, mintha benne magyar ajku népen kívül más nem is élne (...) Ekképp cselekedve, s ha a vegyes tartalmu újság kivált eleinte külsejére nézve czifra, fényes, belső tartalmára pedig népszerű, könnyen érthető lesz, hogy a népek alsó rétegei, más ajku töredékei is fáradság nélkül megérthetik: Budapesten és Ujmunkácson más nyelvű hírlap nem fog többé mellette megállhatni, és ezzel végzetetlen sok van nyerve."

Megnyertük. ●